

Олександр Феодосійович Трухан,
викладач кафедри
методики суспільно-гуманітарної освіти та виховання
Інституту післядипломної педагогічної освіти
Київського університету імені Бориса Грінченка

Використання музейних експонатів у організації навчально-виховного процесу на уроках історії

Музейна педагогіка - галузь діяльності, що забезпечує передавання культурного досвіду на основі міждисциплінарного й поліхудожнього підходу через педагогічний процес в умовах музейного середовища. Уперше термін «музейна педагогіка» увів у науковий обіг німецький учений К.Фризен у 1934 році.

На сьогодні в Україні діє понад три тисячі музеїв, створених при закладах освіти [8,1]. Завдання перебудови системи освіти, що поступово реалізується в Україні, вимагає творчого оновлення всіх її ланок, зокрема музейної справи. Методист кабінету суспільних предметів Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти Ігор Володимирович Люлька у статті «Особливості використання експонатів шкільного музею у процесі викладання історії» (http://navigator.rv.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=609&Itemid=33) запропонував перетворити сучасні музеї при навчальних закладах на ефективний засіб навчання, розвитку, виховання молоді у процесі вивчення історії та культурної спадщини України. Досягненню цієї мети сприятиме розробка і впровадження у навчальний процес науково-методичних засад музейної педагогіки, а також краєзнавства, що ґрунтуються на перевіреному практикою історичному та сучасному досвіді музеїв загальноосвітніх шкіл

К.О.Баханов у праці «Лабораторно-практичні роботи у викладанні історії України» розкриває методику роботи з речовими джерелами в умовах використання практично-лабораторного методу навчання історії. Автор визначає основні етапи самостійної роботи учнів над історичним джерелом (в т. ч. над музейним експонатом) [1, 33]. Роберт Страдлінг у праці „Викладання Історії Європи ХХ століття” стверджує, що використання музейних засобів інформації і реконструйованого оточення допомагає створити відчуття історичного періоду, тоді як інтерактивний підхід

і численні маршрути по музею сприяють індивідуальному і груповому навчанню [12,157]. Крім того, на думку автора, музей є джерелом свідчень, на які можна зробити запит і проводити аналіз тим же шляхом, яким аналізується інше джерело історичних свідчень [12,160].

У публікації Л.М. Белякової «Уроки в музее» зроблено спробу розглянути функціональні компетенції учня, яких він набуває в процесі роботи з музейними експонатами. На думку науковця, це пізнавальні (діалог з епохою, особистістю, музейним експонатом); діяльнісний (учні працюють як дослідники); кульмінаційний (самореалізація і самоактуалізація) [5,139].

Таким чином, проведений аналіз науково-методичної літератури дозволяє зробити висновок про недостатнє вивчення питань використання експонатів шкільного музею на уроках історії.

Аналіз узагальненого на сьогоднішній день досвіду дозволяє стверджувати, що існують різні підходи до класифікації методів роботи з використанням музейних експонатів на уроках історії. Так, М. Борисов виділяє два можливих варіанти:

- пояснення вчителем навчального матеріалу із залученням фондів шкільного музею;
- поєднання пояснення учителем навчального матеріалу з самостійною роботою учнів над експонатами [3,62].

Ми ж пропонуємо до цих двох варіантів долучити й третій. Загальновідомо, що з використанням інноваційних підходів до навчання на уроках історії суттєво змінюється функція учителя й учня. У зв'язку з цим можливий варіант, коли учні самостійно досліджуватимуть музейні експонати як джерела інформації без допомоги учителя за розробленими педагогом схемами та пам'ятками.

Зупинимось на названих варіантах детальніше. *В першому випадку* під час використання музейних експонатів на уроках історії може використовуватися система концентризму та сумісного концентризму. Для системи концентризму типовим є поступове отримання учнями знань (на основі демонстрації експонату) з історії рідного села (міста), району, області, держави. Система сумісного концентризму передбачає демонстрацію музейного експоната та синхронізацію знань історії на місцевому, районному, обласному та загальнодержавному рівнях [3,122]. Слід зазначити, що пояснювально-ілюстративна розповідь учителя завжди залишалася потужним методом у викладанні історії. «...Слово може замінити наочність, але одна наочність ніколи не замінить слова» - стверджував М.І.Пирогов [9,604]. Без живого слова учителя або учня навіть найбільш яскраві наочні посібники не здійснять потрібного впливу і тому великою помилкою вчителя буде нехтування даними методами. *В другому випадку* відбувається поєднання

пояснення вчителем навчального матеріалу з самостійною роботою учнів над вивченням експонатів музею. Прийомами активізації пізнавальної діяльності учнів під час таких варіантів уроків є:

- «здивування» (співставлення двох музейних експонатів, під час споглядання яких школярі визначають такі спільні риси, які викликають подив);
- «інтелектуальний штурм» (робота учнів в міні-групах, кожній з яких ставиться запитання: «Чого не очікували?»);
- «головна життєва мудрість» (група повинна підготувати висновок, висловити трьома-чотирма реченнями головну думку);
- «повчальна мудрість» (складання 2-3 проблемних адресних запитань, які можна поставити учневі, вчителю, музейному працівнику);
- «бенефіс музейного експоната» (учням пропонується провести міні-екскурсію використовуючи один експонат) [1,139].

Пошук можливостей оптимізації музейних занять привів ряд учителів та методистів до використання маршрутних листів, які дозволяють індивідуалізувати навчальний процес. Це дозволяє зробити опис конкретного музейного уроку. Даний вид діяльності стимулює учня, оскільки показує ступінь участі його на кожній стадії роботи над темою. Існують такі стадії самостійної роботи учня з музейними експонатами: *описова, конструктивна, класифікаційна, інтерпретаційна, творча* [2,139].

Для посилення пізнавального рівня експозиції не досить показувати лише оригінали, необхідно широко використовувати різноманітні допоміжні матеріали (карти-схеми, художні твори, текстовий та анотаційні матеріали).

У *третьому випадку*, виконуючи сформульовані у формі запитань завдання вчителя, учні самостійно досліджують музейний експонат. Причому метою такого виду самостійних робіт учнів є не стільки дослідження навчального матеріалу за допомогою музейного експоната, скільки розвиток певних здібностей, умінь і навичок пізнавальної активності та самостійності учнів. У такому учнівському дослідженні допускається використання 1-2 музейних експонатів, не береться до уваги текстологічна та фактографічна критика джерела (їх подають учням верифікованими), за винятком випадків, коли ставиться за мету розвиток критичного мислення і вміння дивитися на події під різними кутами зору [1, 29]

Структура подібної самостійної роботи учнів над музейним експонатом має являти собою єдність таких складників: 1) актуалізація знань і корекція опорних уявлень; 2) мотивація навчальної діяльності; 3) усвідомлення змісту; 4) самостійне виконання роботи; 5) узагальнення та систематизація результатів; 6) підбиття підсумків [1,33].

Проте для використання будь-якого наочного матеріалу в т.ч. музейних експонатів в процесі викладання історії існують певні обмеження. Не слід завантажувати урок великою кількістю наочного приладдя. Добирати наочний матеріал потрібно так, щоб він був доступним і зручним для огляду. Варто спеціально готувати учнів до сприйняття наочного матеріалу. Методика демонстрації наочного приладдя має спиратися на певні психологічні закономірності сприймання, такі як виділення об'єкту з фону, перехід до сприймання нерозчленованого цілого до його елементів і далі знову до цілого [7, 153].

Ефект у навчально-виховному процесі дослідження музейного матеріалу дасть тоді, коли такий матеріал є не тільки засобом ілюстрації та конкретизації загальноісторичних подій і явищ, а й джерелом отримання нових знань, розширення наукового світогляду учнів, коли музейний експонат є зручним для порівняння, співставлення, коли він тісно пов'язаний із загальноісторичними процесами і розкриває специфічні особливості розвитку рідного краю [3,121].

Актуальним на сьогодні є використання музейних експонатів на уроках історії із застосуванням новітніх інформаційних технологій. Можна виділити такі переваги використання новітніх інформаційних технологій для демонстрації музейного експоната:

- якість зображення – яскраве, чітке і кольорове зображення на екрані;
- зручне пояснення виду роботи з різним приладдям;
- легке усунення недоліків і помилок у слайдах;
- детальне пояснення матеріалу або розгляд лише базових питань теми залежно від рівня підготовленості учнів; коригування темпу й об'єму навчального матеріалу;
- достатньо добре освітлення під час демонстрації презентації робочого місця учнів;
- значне підвищення рівня використання наочності на уроці;
- підвищення продуктивності уроку;
- встановлення міжпредметних зв'язків.

Успіх музейної діяльності в сучасній школі залежить від того, наскільки вона сконцентрована на головних і найбільш актуальних напрямках, якою мірою вона забезпечує вирішення гострих питань сьогодення.

Література

1. Баханов К.О. Лабораторно-практичні роботи у викладанні історії України: посіб. для вчителя. – К.: Вид-во „Генеза”, 1996.-205 с.

2. Белякова Л.М. Уроки в музее // Школьные технологии. - 2006. - №5. - С.137-139
3. Борисов Н.С. Методика историко-краеведческой работы в школе. - М.: Просвещение, 1982.-245с.
4. Крамаренко С.Г. Інтерактивні техніки навчання, як засіб розвитку творчого потенціалу учнів // Відкритий урок. – 2002. - № 5-6. – С.7-
5. Краєзнавство.Географія.Туризм. – 2007.-№40.-С.1-3.
6. Кудрина Т.А. Музей и школа: пособ. для учителя. - М., 1985. - 198 с.
7. Лисенко М.М. Методика використання краєзнавчого матеріалу на уроках історії СРСР. - К.: Радянська школа, 1961.-201 с.
8. Люлька І. В. Методичні рекомендації по створенню музеїв при навчальних закладах системи освіти [Електронний ресурс]. <http://kramnychka.org.ua/>
9. Пирогов Н.И. Избранные педагогические сочинения. - М. 1952, 604 с.
10. Педагогический словарь. Т.2. - М., 1960.-935 с.
11. Соломонова Т. Шкільні музеї в Україні: тенденції і проблеми розвитку// Історія України. - 2007. - №45. - С. 4-6.
12. Страдлінг Р. Викладання історії Європи ХХ століття - [Б.М]: Вид-во Ради Європи, [Б.р]. – 277 с.
13. Треф'як Я. Методика краєзнавчої роботи в школі // Історія в школах України. - 2002. - №1. - С. 33-37.